

stecat și în frământările revoluționare care au avut loc în Moldova în 1848¹. Mama sa, Soltana Cozadini, a fost, după spusele contemporanilor, o femeie ce poseda o frumoasă cultură².

Alexandru Cuza a făcut primele studii la Iași, în pensionul francez Cunin, unde alături de el au mai învățat, printre alții, V. Alecsandri și M. Kogălniceanu. După terminarea școlii din țară, spre a-și completa studiile, părinții săi l-au trimis la Paris, unde a terminat cursurile colegiului Stanislas, obținând diploma de bacalaureat în litere de la Sorbona la 10 decembrie 1835³. După obținerea acestei diplome, Cuza era hotărât să urmeze medicina, însă, neputând suporta disecțiile, s-a orientat către studiile juridice pe care le-a terminat fără să obțină vreun titlu academic. A fost însă numit membru al societății economiștilor din Paris⁴.

La 15 septembrie 1837, într-un timp când a servi în oaste era considerat ca o datorie de patriot și de înaltă onoare, Alexandru Ioan Cuza s-a înrolat în armată în calitate de cadet (voluntar). Studentul Cuza, ca și studentul Kogălniceanu, făceau astfel parte din oștirea țării⁵. Cuza a făcut parte din oștire până la 8 februarie 1840, când, la întoarcerea sa din străinătate, și-a dat demisia pentru a reintra apoi după 17 ani⁶.

Sederea sa la Paris timp de peste 5 ani⁷, într-o vreme de adânci frământări sociale și politice care au premers revoluția din 1848, a avut, desigur o înriurire puternică asupra formării tinărului Cuza. Aici va fi luat el cunoștință în mod direct cu ideile spiritului revoluționar francez, la care se adăpau și alți tineri revoluționari din Principatele Române.

După întoarcerea de la Paris, Cuza a intrat, în baza studiilor sale, ca membru al Tribunalului din Galați. La 30 aprilie 1844, la Solești, în județul Vaslui, s-a căsătorit cu Elena Rosetti, fiica postelnicului Iordache Rosetti și a Caterinei⁸. Stabilindu-se la Galați, unde își exercita funcțiunea de președinte al tribunalului, Alexandru Cuza n-a rămas pasiv la evenimentele ce aveau loc în Moldova. El a intrat în legătură cu cei ce pregăteau revoluția și nu lipsea de la nici una din întrunirile lor de la Iași. G. Sion, în amintirile sale, vorbind despre capii mișcării din Moldova enumeră și pe Cuzești și arată că ei aveau mare influență și credit în țară⁹. Mai mult decât atât, o scrisoare a lui Alexandru Ioan Cuza din Galați cu data de 9 iunie 1846, către cumnatul său Iordache Lambrino din Birlad, ne arată că el făcea parte din mișcarea revoluționară demo-

¹ Vezi G. h. Ungureanu, *Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova*, în „Studii”, 1958, nr. 3, p. 58.

² A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 18.

³ Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, ed. 2, București, f. a., p. 23.

⁴ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 19.

⁵ *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. III, București, 1889, p. 55.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Biografia lui Alexandru Ioan I. Cuza, principele românilor — 1859—1865*, Roman, 1892, p. 7.

⁸ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, p. 19.

⁹ G. Sion, *Surenire contemporane*, București, 1888, p. 181; cf. și G. h. G. h. i. b. a. n. e. s. c. u, *Cuzeștii*, Iași, 1912, p. CCLVIII.

cratică din 1846 din Moldova, „Asociația patriotică“. Referindu-se în această scrisoare la frământările revoluționare ce aveau loc în Moldova, Cuza arăta că „orice moldovean nu poate fi decît pătruns de speranța pentru prosperitatea țării și mîndru de a fi moldovean, avînd în vedere mișcările patriotice ale nemulțumiților și bunele garanții ale guvernului ; și eu, plecînd cu inima plină de bucurie pentru fericirea țării mele, mă duc s-o compar cu aceea a altor țări și să fac panegiric al guvernului nostru“¹. Aceasta ne arată că Alexandru Cuza era încă din această vreme pătruns de spiritul înalt al luptei revoluționare împotriva feudalismului. Deși prin naștere Cuza se cobora din rîndurile boierimii de mîna a doua, totuși, prin interesele sale economice directe, prin formația sa intelectuală și politică, el s-a alăturat noii clase care își afirma acum puterea — burghezia.

Cînd a început acțiunea revoluționară din Moldova, Cuza s-a aflat printre fruntașii mișcării². În momentul întrunirii de la 27 martie 1848, prezidată de Grigore Cuza³, el a fost alături de unchiul său. În aplauzele neconținute ale manifestațiilor, Cuza a luat cuvîntul, a expus suferințele poporului și a arătat că mai presus de orice trebuie să stea interesele patriei, adăugînd că în ceea ce îl privește „este gata să-și dea viața pentru libertate“⁴.

El a făcut parte și din comitetul celor 16 persoane⁵ care au redactat acea petiție-memoriu pe care au înaintat-o domnitorului Mihail Sturza. G. Sion, într-o scrisoare către Barițiu, arată că în mijlocul celor rămași să redacteze petiția s-a ridicat Alexandru Cuza împreună cu alți doi, care au ținut discursuri foarte înflăcărâte, îndemnînd la răscoală prin cuvintele : „Să mergem asupra baionetelor tiranului. Să ne scaldăm în sîngele nostru și al său“⁶. Entuziasmat de măreția acestui moment, Cuza și-a încheiat cuvîntarea în felul următor : „Da, fraților ! Să murim ! Dar să ne pregătim pentru ca să murim. Cu moartea noastră trebuie să deschidem un viitor nației noastre, vrednic de trecutul strămoșilor noștri romani. Astăzi, toate națiile învie ; trebuie să învie și a noastră“⁷.

În urma acestei agitații, Alexandru Cuza a fost prins, legat cot la cot și dus la cazarmă, unde a fost bătut și rănit la un picior, rană de care el a suferit mult timp⁸. A doua zi de la prindere, împreună cu alți fruntași ai mișcării, Cuza a fost trimis sub pază la Galați pentru a fi trecut apoi hotarul Dunării și predat turcilor la Măcin. Dimitrie Sturza, general-inspector al miliției moldovenești, arăta printr-o circulară din 28 martie 1848, trimisă către comandanții trecătorilor, că pentru „însemnații

¹ G. h. Ungureanu, *op. cit.*, p. 64.

² N. Iorga, *Unirea Principatelor (1859), povestită romînilor cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la întemeierea statului român*, Vălenii de Munte, 1909, p. 106.

³ Cf. G. h. Ghibănescu, *Cuzeștii*, Iași, 1912, p. CCLXI.

⁴ *Anul revoluționar 1848 în Moldova. Mărturii și documente*, vol. I, București, 1950, p. 215—216.

⁵ G. Sion, *Suvenire contemporane*, București, 1888, p. 176.

⁶ *Enciclopedia Romîniei*, vol. I, p. 833.

⁷ Cf. Dumitru Hîncu, *Kogălniceanu*, București, Edit. tineretului, 1960, p. 129.

⁸ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iași, 1903, p. 19.

mai jos revoltanți“, printre care și Alecu Cuza, să fie cu „neadormită priveghere în tot cuprinsul distanței... spre a nu se putea întoarce numiții scriși în Prințipat“¹. Ajuns la Galați, după ce a fost ținut sub un regim foarte aspru la cazarmă, urma să fie dus în surghiun la Măcin. Soția lui Cuza, care fusese înștiințată de trecerea captivilor spre Galați, a alergat repede aici și, prin mijlocirea consulului englez Cuningham, a cumpărat pe marinarii greci care trebuiau să întovărășească pe cei prinși. În felul acesta marinarii au condus pe surghiuniți, în loc de direcția Măcinului, spre Brăila, de unde cei prinși s-au răspândit în toate părțile. Astfel, la Brăila, Alexandru Cuza a scăpat de sub paza soldaților, împreună cu o parte din tovarășii săi. După aceea s-a îmbarcat pe un vapor austriac, mergând spre Pesta.

De la Baziaș au pătruns cu toții în Transilvania, cu intenția vădită de a nu se depărta prea mult de granița Moldovei. Aici, Alexandru Cuza, laolaltă cu ceilalți pribegi, a participat la adunarea care s-a ținut în mai 1848 pe Cimpia Libertății din Blaj². Delegații din Moldova, împreună cu Cuza, au susținut ideea justă, lansată de Bălcescu, că românii transilvăneni trebuie să colaboreze cu ungurii la lupta pentru libertate. Din Transilvania, împreună cu ceilalți tovarăși ai săi, Cuza a venit la Cernăuți, unde a locuit cîțva timp în casa lui Eudoxiu Hurmuzachi, deschisă tuturor refugiaților din Principate³. Aici a luat ființă un comitet revoluționar, cunoscut sub numele de „Societatea romînească din Cernăuți“, din care a făcut parte și Alexandru Cuza. În cadrul comitetului revoluționar au avut loc mai multe ședințe, ținute în iunie și iulie 1848. Cuza a participat la toate ședințele comitetului și a făcut parte din comisia instituită pentru administrarea banilor încasați în cadrul societății⁴. Aici Cuza a participat activ, alături de ceilalți revoluționari moldoveni, la acțiunea de tipărire și răspîndire a broșurilor politice și la alcătuirea memoriilor trimise ambasadelor străine. Într-unul din apelurile lansate de comitetul revoluționar către poporul moldovean în iunie 1848, semnat și de Cuza, se arată că poporul trebuie să aibă „nădejde bună și unire, fiindcă Mihail Sturza va fi demis din domnie“⁵.

Ivindu-se holera la Cernăuți, Cuza a plecat la Viena în noiembrie 1848. La 24 ianuarie 1849 el se afla la Viena, de unde scrie lui Eudoxiu Hurmuzachi despre situația materială a refugiaților moldoveni⁶. Aici, împreună cu N. Pisoschi, un prieten intim, și cu Dumitru Rosetti, cumnatul său, a asistat la lupta dintre armata care refuza să meargă contra ungarilor și care era sprijinită de studenți, și regimentele rămase cre-

¹ *Anul revoluționar 1848 în Moldova. Mărturii și documente*, vol. I, p. 18.

² N. I o r g a, *Unirea Principatelor (1859) povestită romînilor cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la întemeierea statului român*, p. 106.

³ T. B ä l a n, *Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina (1848)*, Sibiu, 1944, p. 6.

⁴ *Ibidem*, p. 14—15.

⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁶ *Ibidem*, p. 114.

dincioase împăratului. De la Viena, Cuza a mers la Paris, apoi la Constantinopol, de unde s-a întors în țară o dată cu Grigore Alexandru Ghica care fusese numit domn în Moldova în 1849.

*

În Moldova, după revoluția din 1848, în cadrul luptei pentru unire, un rol de frunte l-a avut și Alexandru Ioan Cuza, care a fost, după expresia consulului francez Place, unul din șefii cei mai ardente ai unirii¹.

Astfel, în 1856², cum rezultă dintr-o scrisoare din 12 august, el s-a ridicat împotriva ocupării țării de către trupele austriece, a căror cartiere se prelungea în Moldova peste termenul fixat³.

Într-altă scrisoare, după conținut din același an, Cuza își exprima speranța într-un viitor mai bun al țării sale, pe care-l socotea foarte apropiat. În aceeași scrisoare el se arată foarte mîhnit de starea de corupție ce domnea în organizarea statului și de lipsa de patriotism ce domina spiritul politic al vremii și în locul căruia, cum arată el, nu găsești decît egoismul cel mai mizerabil și mai feroce⁴.

O dată cu anul 1857, anul deschiderii adunărilor ad-hoc în Principatele dunărene, lupta maselor pentru unire a căpătat un caracter din ce în ce mai revoluționar. În această luptă s-a angajat și Cuza, care, alături de Kogălniceanu, a fost unul din susținătorii activi ai unirii.

O corespondență din 9 martie 1857 a lui Thouvenel către Walewski îl caracteriza pe Cuza ca fiind unul din partizanii ce reprezenta cele mai multe garanții pentru unire și-l aprecia ca „excelent și neutru”⁵.

În timpul caimacamului Vogoride, Cuza și-a exprimat dorința de a reintra în rîndurile oștirii, din care făcuse anterior parte în calitate de cadet. Caimacamul, prin ordinul de zi către armată din 4 martie 1857, a confirmat reîntrirea lui Cuza în oștire cu gradul de sublocotenent și ca atașat la statul-major superior⁶. Cuza a continuat lupta pentru unire și, în această calitate, a purtat corespondență cu unele personalități politice străine în scopul de a crea o opinie publică internațională favorabilă unirii Principatelor Romîne⁷.

La puțin timp după reîntrirea lui Cuza în armată, Vogoride, luînd în considerație exactitudinea cu care acesta își îndeplinea serviciul în calitate de aghiotant al palatului, îl avansează la rangul de locotenent

¹ *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, vol. IX, București, 1901, p. 231.

² Cuza a fost numit pîrcălab de Galați la 14 februarie 1857 prin ordinul Ministerului de Interne nr. 4 533 (cf. *Documente privind Unirea Principatelor. Documente interne (1854—1857)*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1961, p. 16.

³ T. Bălan, *op. cit.*, p. 20—21.

⁴ A. Gorovei, *Un mănunchi de documente cu privire la Unirea Principatelor*, Cernăuți, 1926, p. 21.

⁵ *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, vol. IV, București, 1889, p. 24.

⁶ *Ibidem*, p. 55.

⁷ Cf. corespondența din 27 martie 1857 dintre Cuza și Carro din Penzing din Austria (vezi *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, vol. IV, București, 1889, p. 278).

prin ordinul de zi din 12 aprilie 1857¹. La 4 zile de la această avansare, printr-un alt ordin, Cuza este ridicat la rangul de căpitan, drept recompensă pentru buna conducere a afacerilor ca pîrcălab al portului Galați². La 21 aprilie 1857 Vogoride înaintează pe Cuza la gradul de maior pentru zelul de care a dat dovadă în serviciul statului³. Această ascensiune fulgerătoare a lui Cuza pînă la gradul de maior în mai puțin de o lună de zile, apoi colonel în 1858, a făcut ca el să apară în ochii opiniei publice ca omul de încredere al caimacamului antiunionist Vogoride. Păreră aceasta a dăinuit pînă la demisia sa din 24 iunie 1857, cînd Cuza a protestat cu vehemență împotriva amestecului caimacamului în alegerile pentru Divanul ad-hoc al Moldovei⁴.

Demisia lui Cuza a avut un ecou deosebit atît în țară, cît și în străinătate. Poetul Sion a cîntat această demisie și a arătat printr-un articol că acest bărbat era demn de timpii antici⁵.

Comitetul central al unirii din Iași, printr-o circulară către comitetele unioniste din toate județele țării, arată că demisia motivată a lui Cuza „a făcut mare senzație și a dat însemnător sprijin protestației generale ce s-a trimis la București”⁶. Consulul francez Place, în corespondența sa către Walewski din 6 iulie 1857, relevă importanța demisiei lui Cuza, calificînd-o drept un act oficial „de o gravitate extremă”, un act teribil de acuzare contra guvernului moldovean, care demască politica de amestec a Turciei și Austriei, politică fără precedent în istoria oricăror alegeri generale a vreunei țări. În aceeași corespondență se arată că Prefectura Galațiului era cea mai importantă din Moldova, iar Cuza, care o administra, „unul din funcționarii cei mai capabili, cei mai cinstiți și cei mai energici ai țării”⁷.

De asemenea, într-o scrisoare a lui C. V. Virnav către C. Hurmuzachi din 7 iulie 1857, se arată că demisia lui Cuza a avut o puternică înfrîurire asupra opiniei publice din Moldova, făcînd „o mare și favorabilă senzație chiar și asupra neunioniștilor”. Ca urmare a acestui fapt, membrii Comitetului central al unirii din Iași au găsit de cuviință să scoată mai multe copii de pe această demisie pe care au difuzat-o „cît și pe unde au putut”⁸.

Cuza a participat și la ședințele Divanului ad-hoc al Moldovei, în calitate de deputat al ținutului Galați⁹, însă nu a luat parte la discuții, întrucît se considera lipsit de talentul vorbirii.

¹ *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, vol. IV, p. 415.

² *Ibidem*, p. 451.

³ *Ibidem*, p. 485.

⁴ *Ibidem*, vol. V, 1890, p. 47.

⁵ Cf. D. B o l i n t i n e a n u, *Cuza-Vodă și oamenii săi. Memoriu istoric*, ed. 4., București, 1870, p. 16.

⁶ *Acte și documente relative la istoria renașterii Romîniei*, vol. V, p. 51.

⁷ *Ibidem*, p. 53—54.

⁸ *Ibidem*, p. 171.

⁹ După demisia din funcția de pîrcălab al districtului Covurlui la 26 iunie 1857, Alexandru Ioan Cuza cere înscrierea sa între alegătorii orașeni pentru Adunarea ad-hoc (cf. *Documente privind Unirea Principatelor. Documente interne (1854—1857)*, vol. I, p. 91 și 105).

Urmărind procesele-verbale ale ședințelor Adunării ad-hoc¹ a Moldovei, se constată că Alexandru Cuza susține prin votul său amendamentele și propunerile cele mai importante care au venit în dezbaterile Adunării ad-hoc. Astfel, el a subscris alături de alți 21 de deputați în frunte cu Mihail Kogălniceanu, amendamentul cu privire la desființarea privilegiilor de clasă². Cu prilejul unei alte ședințe, împreună cu alți 14 deputați, Cuza a susținut amendamentele lui Kogălniceanu privitoare la unele probleme de interes general, printre care și problema referitoare la „instrucția publică gratuită și obligatorie în toate orașele și satele”³. El a sprijinit și propunerea lui C. Negri, I. Roată, R. Sava, I. Levărdă, V. Bălaș și D. Bălan cu privire la împrăștierea țăranilor, votând pentru discutarea și rezolvarea ei⁴.

Împreună cu C. Negri, Cuza a alcătuit și un proiect de conducere a orașelor din partea deputaților din Galați, prin care cerea organizarea de municipalități în orașele României, care să-și aibă consiliile lor și să se ocupe de treburile economice și edilitare ale orașelor⁵.

După scurgerea unui an de la încheierea lucrărilor Divanului ad-hoc, Cuza a fost confirmat, prin ofisul cămăcămiei din 23 octombrie 1858, locțiitor de hatman⁶. A făcut parte și din consiliul administrativ ce era însărcinat, printre altele, cu elaborarea unui proiect de instrucțiuni electorale care să stea la baza alegerii domnitorului⁷. În același timp a fost ales deputat și în Adunarea electivă a țării, care și-a început lucrările în ziua de 28 decembrie 1858. Cu acest prilej, Cuza a manifestat mult interes și elan patriotic pentru cele mai însemnate probleme care au format obiectul dezbaterilor din adunare. Participând la discuțiile ce au avut loc în legătură cu unii deputați aleși, dar contestați de adunare, Cuza arăta că „trebuie să punem patimile deoparte și să deschidem era Constituției prin dreptate și frație”⁸. Activitatea sa revoluționară în etapa premergătoare anului 1848, dar mai ales în etapa luptei pentru unirea celor două țări surori, au făcut din Cuza un luptător popular și cunoscut atât pe plan politic intern, cât și în afara granițelor țării. Aceasta explică, în parte, și îndoita sa alegere ca domn al Moldovei și al Țării Românești la 5 și 24 ianuarie 1859 și entuziasmul deosebit al maselor populare la

¹ La 5 septembrie 1857 Alexandru Cuza fusese ales în unanimitate deputat în Adunarea ad-hoc a Moldovei cu un număr de 266 de voturi (cf. *Documente privind Unirea Principatelor. Documente interne 1854—1857*), vol. I, p. 222.

² *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VI, partea I, București 1896, p. 134—135.

³ *Ibidem*, p. 267.

⁴ D. A. S t u r d z a, *Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*, București, 1912, p. 432—434.

⁵ *Documente privind Unirea Principatelor. Documente interne (1854—1857)*, vol. I, p. 258—259.

⁶ *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. VII, București, 1892, p. 612.

⁷ *Ibidem*, p. 614.

⁸ *Ibidem*, vol. VIII, București, 1900, p. 194.

aflarea știrii că Alexandru Cuza fusese menit să întruchipeze principiul unirii celor două țări¹.

*

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza în ambele Principate Române n-a constituit însă decît prima etapă a unirii lor, deoarece acest act trebuia să fie recunoscut și de marile puteri europene. Rămînea, așadar, ca domnitorul Cuza, sprijinindu-se pe lupta întregului popor român, să apere și să consolideze pe plan diplomatic ceea ce masele populare făuriseră deja la 24 ianuarie 1859, cu alte cuvinte să înfăptuiască acea unire completă ce devenise, cum zicea el, „religia politică a țării”². De aceea nu întîmplător, cu prilejul unei convorbiri cu A. Panu la puțin timp după îndoita sa alegere, Cuza avea să declare acestuia următoarele: „Unirea este credința mea politică, ea este ținta de mîntuire a națiunii romîne, la care părinții noștri au căutat a ajunge și la care sper că vom putea ajunge. Eu trebuie să fac unirea, sînt dator către nația care m-a ales și către istoria către care trebuie să am o responsabilitate”³.

Intr-adevăr, activitatea lui Cuza dintre anii 1859 și 1866 ne arată pe luptătorul patriot și progresist, pe reformatorul democrat care, alături de Mihail Kogălniceanu și de alte forțe progresiste, avea să săvîrșească acte și reforme de o mare însemnătate istorică. Aceste acte și reforme trebuiau să fie, cum însuși avea s-o spună, „însuflețite de spiritul libertății, al egalității și al propășirii, pentru binele și fericirea obștească”⁴.

Primul act la care domnitorul Cuza și-a adus o contribuție însemnată îl constituie actul desăvîrșirii Unirii Principatelor. Ca reprezentant înaintat al burgheziei, el își dădea seama că, spre a crea un cîmp larg și liber de activitate puterii economice a clasei pe care o reprezenta, trebuie să lupte pentru a șterge cu desăvîrșire hotarele dintre cele două Principate.

În lupta pentru desăvîrșirea unirii, Cuza a întîmpinat mari greutăți, cauzate atît de reacțiunea internă a conservatorilor, cît și de cea externă a Turciei, Austriei și Angliei, care se opuneau cu înver-

¹ În aceasta privință vezi N. A. dănilo a i c și Matei D. Vlad, *Rolul maselor populare în făurirea unirii țărilor romîne*, în „Studii”, 1959, nr. 1, p. 94—103; vezi și D. a n B e r i n d e i, *Frămîntări politice și sociale în jurul alegerii domnitorului Cuza în țara Romînească*, în „Studii”, 1955, nr. 2, p. 51—74; și C. o r n e l i a B o d e a, *Actul original al alegerii prealabile a lui Alexandru I. Cuza, domn al „Principatelor Unite”*, în „Studii”, 1959, nr. 1, p. 267—268; C. C. G i u r e s c u, *Bucureștii și alegerea lui Alexandru Ioan Cuza*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 347—386.

² N. I o r g a, *Mesaje, proclamații, răspunsuri și scrisori oficiale ale lui Cuza-Voda*, Valenii de Munte, 1910, p. 60—61 (în continuare: *Mesaje, proclamații etc.*).

³ M. S a v e l, *Domnia marelui domnitor român Alexandru Ioan I. Cuza și epoca glorioasă a romînilor*, ed. 2, Bacău, 1911, p. 27; cf. și C r i s t a c h e G e o r g e s c u, *Cuza-Voda*, Tirgoviste, 1912, p. 16.

⁴ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 58.

șunare actului de la 24 ianuarie 1859. Recunoașterea oficială a dublei alegeri, ca și desăvârșirea administrativă și politică a unirii, s-a datorat acțiunii revoluționare a maselor populare, ale căror interese pe plan politic și diplomatic au fost însă susținute cu multă energie de către domnitorul Cuza și de alte figuri progresiste ale vremii. Această energie și-a găsit izvorul în lupta întregului popor român. Pătruns adânc de importanța misiunii ce-i fusese încredințată, Alexandru Ioan Cuza avea să lupte pentru atingerea acestui prim țel politic. Într-un discurs ținut la 15 octombrie 1861, el declara: „De la suirea mea pe tronul României, unirea a fost statornicul obiect al preocupărilor mele”¹.

Cuza a știut, cu ajutorul sfetnicilor și agenților săi, îndeosebi al lui C. Negri și V. Alecsandri, să acționeze cu multă vigoare și energie pentru a trage „tot profitul posibil pentru fericirea și independența poporului său”². Sprijinindu-se pe forțele progresiste din interior și găsind un prețios ajutor diplomatic în Franța și Rusia, Cuza a izbutit să conducă cu multă dibăcie tot șirul de inițiative în favoarea Principatelor. De altfel, în tot acest răstimp, se constată cum domnitorul recurge la tot felul de măsuri administrative pe plan intern și de combinații diplomatice pe plan extern pentru a grăbi și apropia momentul unirii administrative a Principatelor. Încă de la 17/29 mai 1859, el scria către conducătorii puterilor europene: „Unirea desăvârșită, definitivă este mai mult ca oricând nevoia celor două Principate”³.

Dacă Cuza a știut să ocolească orice pas greșit care ar fi putut compromite unirea, în aceeași măsură se poate spune că el nu s-a lăsat niciodată intimidat de vreunul din reprezentanții puterilor străine și nu și-a ascuns împotrivirea sa față de asupritorii otomani. Într-o depeșă telegrafiată a consulului Angliei la București, Colqhoun, din 27 februarie 1859, se arată de către acesta următoarele: „Cuza e înzestrat cu multă judecată și prudență și, după cât se pare, își înțelege pe deplin situația. El m-a asigurat că se va înclina cu toată supunerea în fața hotărârii conferinței europene, însă a spus (și a repetat-o de trei ori) că, dacă turcii încearcă să intre pe teritoriul muntean, se va așeza în fruntea poporului său și va fi vărsare de sânge. Mi-a declarat că are 20 000 oameni în Muntenia și 10 000 în Moldova și că nu se teme de ce va face Turcia”⁴. Într-adevăr, cu prilejul multor evenimente, Alexandru Ioan Cuza avusese posibilitatea să constate că masele populare pot suporta nu numai vicisitudinile istoriei, dar pot determina chiar mersul ei, așa cum o dovediseră la 24 ianuarie 1859. În tot timpul luptei pentru desăvârșirea unirii, Cuza trece deseori de la declarații aparent inofensive la declarații fățișe și categorice, uneori amenințătoare pentru puterile garante, arătând că poate desăvârși

¹ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 60—61.

² Cf. Dan Berindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvârșirea unirii (24 ianuarie 1859 — 24 ianuarie 1862)*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, p. 423.

³ T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, București, 1944, p. 306.

⁴ *Ibidem*, p. 270.

unirea sprijinindu-se „pe masa populației“ și pe armată¹. Dacă asemenea declarații Cuza le făcea în vara anului 1860, un an mai târziu, la 31 august 1861, el avea să declare și mai categoric consulului Austriei: „Ne trebuie unirea; dacă nu ne-o va acorda puterile, vom fi siliți să ne-o dobîndim singuri“².

Din cauza limitelor poziției sale de clasă, cu toată lupta patriotică pe care a dus-o și cu toată dorința-i sinceră de a desăvîrși unirea și de a reforma societatea romînească, Cuza a așteptat însă deseori ca împrejurările din afară, jocul complicat al diplomației europene, să-i dea prilejul să treacă la fapte. De aceea el a preferat să realizeze desăvîrșirea unirii cu „asentimentul Europei și în mijlocul ordinei și al legalității“³. Pentru a grăbi această operă, Cuza a întreprins în septembrie 1860 și o vizită la Constantinopol, spre a-l convinge pe sultan să recunoască Unirea Principatelor.

Vizita la Constantinopol a constituit, desigur, un succes pentru domnul unirii, succes care a fost — cum spunea Cuza — în primul rînd „al țării“⁴. A trebuit să treacă însă un an de la această vizită pentru ca cerințele juste ale poporului român să fie satisfăcute. În acest răstimp, Cuza a stăruit insistent pe lingă sultan să aprobe unirea completă, fapt obținut abia în noiembrie 1861. În felul acesta, datorită sprijinului constant și entuziast dat de masele ideii de unire, precum și neobositei activități diplomatice a lui Alexandru Ioan Cuza și a sfătuitoarelor săi pe plan extern, unirea deplină a fost, pînă la urmă, cucerită⁵. De aceea cu drept cuvînt, în proclamația sa către poporul român din 11 decembrie 1861, Alexandru Ioan Cuza, vestind în mod oficial realizarea unirii depline pe plan administrativ, avea să declare: „În zilele de 5 și 24 ianuarie ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele voastre într-un singur domn; alesul nostru vă dă astăzi o singură Romînie“⁶. Într-adevăr, în etapa luptei pentru desăvîrșirea unirii, Cuza are un merit personal deosebit. Dîndu-și seama de dorința și aspirațiile naționale ale poporului său, Cuza a știut, în toată perioada dintre 24 ianuarie 1859 și 24 ianuarie 1862, să ocolească cu mult tact și prudență orice acțiune și primejdie care ar fi putut duce la anularea unirii. În proclamația sa din 11 decembrie 1861, Cuza prezintă unirea ca un rezultat al luptei poporului român și nu ca un dar al puterilor europene.

¹ Cf. Dan Borindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîrșirea unirii (24 ianuarie 1859 — 24 ianuarie 1862)*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, p. 431.

² R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, București, 1938, p. 326—327; cf. și Dan Borindei, *op. cit.*, p. 441—442.

³ Cf. Dan Borindei, *op. cit.*, p. 431.

⁴ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 40.

⁵ Vezi în această privință unele aspecte în studiile ample și documentate ale lui N. Corivan, *Lupta diplomatică pentru recunoașterea dublei alegeri a lui A.I. Cuza, și Dan Borindei, op. cit.*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, p. 387—412, și, respectiv, 413—419.

⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. I, p. 224.

Obținută prin lupta dîrză a maselor populare și prin eforturile lui Alexandru Ioan Cuza ca și ale altor luptători progresiști, unirea definitivă a marcat un moment important în dezvoltarea istorică a statului național român.

*

Rolul progresist al lui Cuza constă însă nu numai în lupta și strădaniile sale pentru desăvîrșirea Unirii Principatelor, ci și în elaborarea de legi și în crearea de instituții care aveau să schimbe organizarea statului și să creeze România modernă. Pătruns de un puternic patriotism pentru țara și poporul său și sprijinindu-se pe un grup de personalități înaintate în frunte cu Mihail Kogălniceanu, Cuza a acționat în direcția înfăptuirii unor reforme progresiste și democratice. Încă cu un an înainte de desăvîrșirea unirii, Cuza considera că „ar socoti de cetățean rău“ pe acela care „s-ar ține astăzi de lături“ sau care, „mișcat de un interes meschin, ar cuteza a pune piedici lucrării noastre comune“ care trebuie să ducă la „înaintarea și binele scumpei noastre patrii“. „România — continua el — e ostenită de încercări zadarnice, fără țel, fără folos... Ea voiește să pășească înainte și să dea semne de viață“¹.

Doi ani mai tîrziu, cu prilejul discursului din 24 ianuarie 1862, Cuza avea să declare, de asemenea, următoarele: „Astăzi statul nostru s-a așezat pe o temelie mai întinsă. O eră nouă ni s-a deschis. Sosiți la acest stadiu al viitorului nostru... trebuie să punem toată activitatea noastră într-o comună conlucrare pentru dezvoltarea morală și materială a României“².

Cuza era ferm convins că Principatele trebuie să capete instituții care să garanteze înflorirea economiei și culturii pe temeiuri cu totul noi. De aceea el considera că „progresul și legalitatea“ trebuie să devină „deviza“ tuturor celor chemați să conducă țara, deoarece ele constituiau, după părerea sa, „cele mai sigure mijloace pentru consolidarea poporului român“. Personal ținea să asigure pe cei care îi dăduseră mandatul de domnitor că „va fi neadormit pentru a ajunge la ținta constantă a tuturor aspirațiilor legitime ale țării“, pentru a „întemeia astfel fericirea României“³.

Cuza a fost un domnitor cu vederi progresiste și el a pus mult zel pentru a instaura în țară, în sectoarele vieții economice, sociale, politice și culturale, spiritul de muncă, de dreptate, ordine și disciplină. Era un adversar hotărît al nepăsării în muncă, al abuzurilor funcționarilor și lipsei de punctualitate. De aceea în toate împrejurările el a simțit o adevărată repulsie față de vechiul regim al privilegiilor, abuzurilor și hatîrurilor feudale. Pornind de la aceste convingeri progresiste, Cuza avea să declare că în era nouă pe care o trăia țara ar dori „ca nici mă-

¹ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 11—12.

² *Ibidem*, p. 64—65.

³ *Ibidem*, p. 56—57.

car cuvîntul de abuz să nu mai existe“¹, iar punctualitatea „să devie regula noastră nestrămutată“². În ceea ce privește „ordinea“ și „legalitatea“, Cuza le considera ca fiind „două neapărate condiții ale prosperității publice“³. În legătură cu aceasta, ținem să subliniem faptul că în concepția și vederile sale, deși „ordinea și legalitatea“ se limitau la un cadru strîmt, exclusiv burghez, totuși Cuza arăta că cu cît „cineva este pus mai sus, cu atît mai mult el trebuie să respecte legea și să fie pedepsit mai aspru cînd nu o păzește“⁴. Cu alte cuvinte, el nu înțelegea ca în aplicarea legilor să existe măsuri diferite, unele mai ușoare pentru asupritori și altele mai aspre pentru cei asupriți. Cu același prilej, Cuza avea să declare că națiunea i-a „delegat suveranitatea“ nu ca să aibă „două măsuri“, în care să permită unora „toată licența“, iar „celorlalți să nu le dăm măcar dreptatea“⁵.

Domnitor cu idei înaintate, Cuza n-a putut rămîne indiferent la modul cum evolua țara. De aceea, încă din primul an al domniei sale, dîndu-și seama de risipa, abuzurile și haosul ce existau în domeniul finanțelor țării, el își manifestă dorința ca „regula cea mai perfectă și cumpănirea cea mai dreaptă să se stabileze numaidecît între venituri și cheltuieli“⁶. El considera necesar să atragă atenția că pentru a înlătura jaful și camăta trebuie să se înființeze o singură bancă, aceea a Ministerului de Finanțe, care să poată fixa un buget autentic „în care țara întreagă să poată vedea dintr-o singură ochire starea sa ade-vărată“⁷.

În timpul domniei lui Cuza s-au contractat o serie de împrumuturi externe care au ușurat pătrunderea capitalurilor străine în țară. Dar, pentru a nu greși, noi trebuie să judecăm asemenea acte numai în raport cu condițiile obiective de ordin economic, social și politic, existente în epoca dată. Cuza, însuși, înțelegea întrebuintarea împrumuturilor numai în scopuri care să ducă la „dezvoltarea prosperității publice“, considerată de el ca fiind „țelul pe care ni-l propunem și la care trebuie să ajungem numaidecît“⁸. De altfel, vorbind de împrumuturi, el avea să declare următoarele: „Departee de noi de a împinge țara pe o cale de împrumuturi nesfîrșite“. „Noi nu ne vom împrumuta — adăuga el — decît pentru a putea învinge greutățile de față, lăsate nouă de tristele împrejurări ale trecutului, și mai cu seamă pentru... a pune în mișcare toate trebile țării, care se află în cea mai ticăloasă amorțire“⁹. Însuflețit de marile transformări economice și sociale din a doua jumătate a secolul al XIX-lea și năzuind „să ridice neamul românesc la

¹ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 28.

² *Ibidem*, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 46.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 47.

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ *Ibidem*, p. 13.

⁸ *Ibidem*, p. 15.

⁹ *Ibidem*, p. 14.

locul ce i se cuvine"¹, Cuza spunea că sînt multe de creat în țară: „Avem a întemeia creditul nostru public, a deschide drumuri, a face poduri, a împodobi și a sănătăți orașele, a lărgi porturile, a înflori comerțul, a încuraja industria, a întări armata, a săpa canaluri, a întinde linii de drum de fier pe suprafața pămîntului nostru pentru înlesnirea comunicărilor și, într-un cuvînt, a dezvolta toate stabilimentele publice"². Asemenea sarcini aveau un caracter progresist pentru epoca respectivă și, o dată puse în practică, ele ar fi putut duce la propășirea economică a Romîniei. Aceasta cu atît mai mult cu cît Cuza năzuia ca „lucrurile ce s-ar întreprinde în folosul obștească"³ să fie executate numai „supt privegherea statului“ pentru a înlătura orice abuzuri din partea capitaliștilor și antreprenorilor particulari. Deși considera că „aceste cheltuieli, cînd sînt bine făcute, sînt roditoare, căci ele aduc un folos vederat nației“⁴, el n-a putut depăși concepția și limitele unor luptători burghezi mai înaintați. Cu toate acestea, Cuza n-a urmărit să trăiască din sudoarea poporului și nici n-a căutat să se îmbogățească și să adune sute de milioane pentru a le depune la băncile străine, așa cum a procedat monarhia prusacă în cei peste 80 de ani de dominație în țara noastră. Cuza a folosit de la țară lista civilă, fixată la 60 000 galbeni anual, și a ieșit sărac din domnie⁵. Acest domnitor a luptat ca în țară să predomine spiritul de libertate, egalitate și de „propășire“ care să ducă la „binele și fericirea obștească“⁶.

În strînsă legătură cu aceste preocupări se cuvine să scoatem în evidență faptul că, în timpul domniei sale, Cuza a țintit nu numai la ridicarea economică a țării, dar și la ridicarea culturală a poporului său. Pînă și în executarea unor lucrări publice de către unii întreprinzători străini el vedea nu numai „dezvoltarea prosperității publice“, ci și „un alt avantajiu“, un fel de „școală practică“ pentru romîni, la care să se formeze, cum spunea el, „o mulțime de arhitecți, de ingineri și de constructori pe cari nu vom mai avea nevoie de a-i trimite cu mari cheltuieli în străinătate ca să-și capete instrucție“⁷. În această direcție, Cuza ținea să remarce că școlile romînești, deși există de 27 de ani, „nu au realizat nicicum sperările nației“. O cauză importantă a acestei stagnări el o vedea și în faptul că „noi am prea căutat a imita aceea ce se petrece în alte țări, pregătind oameni pentru profesii liberale“⁸. Văzînd în educația poporului cele mai bune garanții de progres și de patriotism, el arăta că Romînia, spre deosebire de alte țări, „are și alte nevoi, ce îi sînt speciale și la care a sosit timpul ca să ne gîndim“⁹. Pornind de la nevoile concrete și specifice ale Principatelor,

¹ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 36.

² *Ibidem*, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 21.

⁴ *Ibidem*, p. 14.

⁵ Cf. Petru Rășcanu, *Cuza-Vodă*, București, 1909, p. 71; cf. M. Savel, *op. cit.*, p. 7.

⁶ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 58.

⁷ *Ibidem*, p. 21.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 22.

Cuza considera că sistemul total de învățatură trebuie „să fie mai mult și mai special apropiat trebuințelor și naturii romînilor decît imitat fără nici o chibzuire din cutare sau cutare instituție străină“¹. În legătură cu această problemă, el arăta că instrucțiunea publică trebuie să fie „pusă în deosebitele sale graduri la îndemîna tuturor claselor“², în așa fel ca „fiecare locuitor să știe în curînd a scrie și a ceti“³. Cuza era încredințat că, dacă „o instituție superioară... ni este folositoare, instrucția elementară și primară ni este neapărată spre a răspîndi o viață nouă în toată țara“⁴. Într-adevăr, în vremea lui s-a introdus învățămîntul primar obligatoriu și gratuit, au luat ființă universitățile din Iași și București și tot atunci s-au creat premisele înființării „Societății Academice“⁵ de mai tîrziu.

Acestor idei progresiste. Alexandru Ioan Cuza a încercat să le dea viață în cursul domniei sale. Se ridică însă întrebarea, și aceasta în mod firesc, de ce Cuza, care a nutrit asemenea idei înaintate pentru epoca sa, nu le-a dus pe toate la îndeplinire. Răspunsul la această întrebare constă în limitele concepției sale de clasă și mai ales în aceea că nici nu s-a încheiat bine anul unirii, 1859, și Cuza s-a văzut pus în fața discordiilor și a luptelor dintre partidele politice⁶. Acum este îndeobște cunoscut faptul că întreaga sa domnie a fost neconținut zburciurnată de aceste lupte. De aceea pe bună dreptate s-a spus că în 1873 Alexandru Ioan Cuza „n-a murit de năcaz pentru căderea lui ci de suprema deznădejde a unui om care văzuse că toate silințele sale, întovărășite și de atîta iertare, n-au putut preface societatea romînească într-o singură falangă pentru urmărirea aceluiași ideal“⁷. Era și greu de realizat acest lucru în condițiile unei societăți împărțită în clase antagoniste și bazată pe exploatare, în condițiile în care burghezia și moșierimea nu urmăreau decît scopuri de îmbogățire pe spinarea celor de jos.

¹ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 23.

² *Ibidem*, p. 22.

³ *Ibidem*, p. 23.

⁴ *Ibidem*, p. 22—23.

⁵ Vezi Dan Berindei, *Proiecte de înființare a unei Societăți Academice în vremea lui Alexandru Ioan Cuza*, în *Studii și articole de istorie*, vol. III, București, Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R., 1961, p. 203—233.

⁶ Modul cum privea el partidele politice reiese din relatarea lui Bolintineanu: „Pusem în voi, liberali, oameni de la 1848, toate speranțele mele spre mîntuirea rezelor țării. Voiți a da libertatea celor cinci milioane de romîni, clăcași, la o clasă de oameni cari rapind libertățile interioare ale patriei n-au știut a-i da în schimb nici cel puțin întărirea naționalității. Acea castă este moartă, pe ea nu mă pot sprijini: viața fuge de moarte. Pe străini nu mă pot sprijini prea mult și alături de voința nației, căci interesele Europei trec la ei asupra intereselor țării mele. În țară nu mă rezemam decît pe partida cea mai jună, aceea care are mai multă viață și generozitate. Astfel mă sprijinirăți voi, încît astăzi, ca să nu compromit armonia, să fiu nevoit a alerga din nou la casta care nu mai are nimic în viitor“ (D. Bolintineanu, *Cuza-Vodă și oamenii săi. Memoriu istoric*, ed. 4, București, 1870, p. 42—43).

⁷ N. Iorga, *Spiritul public și literatura în epoca unirii*, București, 1915, p. 24—25.

În ciuda tuturor piedicilor ce i-au stat în cale, Alexandru Ioan Cuza n-a fost însă omul care să cedeze ușor în fața rezolvării unor probleme care frământau societatea românească și pe care el ar fi dorit să le ducă la îndeplinire. Înainte de înfăptuirea reformei agrare, numele lui e legat de secularizarea averilor mănăstirești. Buzuindu-se pe sprijinul energetic al lui Mihail Kogălniceanu, Cuza a secularizat averile mănăstirești, și în felul acesta o pătrime din pământul țării, stăpinit pînă atunci de călugării greci, intra în patrimoniul național. Venituri care se urcau la jumătate din bugetul țării nu mai aveau să se scurgă peste hotare în fiecare an¹. Astfel, în 1863, s-a rezolvat cu bine una din problemele cele mai grele și mai complicate care s-au pus noului stat național².

Dar, pe măsura scurgerii timpului, în concepția lui Cuza aveau să se contureze tot mai clar ideile sale cu privire la întietatea reformelor social-economice, și îndeosebi a reformei agrare ca forță importantă în întărirea statului național român. Tissot, consulul francez de la Iași, relatează că, vorbind despre țărănime, Cuza i-a spus: „Aceasta îi forța activă a statului. Ceilalți nu înseamnă nimic și, în ziua cînd ar face încercarea de a mă răsturna, aş avea trei milioane de țărani cu mine“³. Într-adevăr, cu toată opoziția îndirjită a moșierilor, Cuza nu s-a descurajat în fața lor. Încă din primul an al domniei, el a căutat să atragă atenția asupra îngrijorătoarei situații a țărănimii clăcașe, cerînd emanciparea ei din iobăgie și împrumutarea cu pământ. Cu ocazia mesajului din 6 decembrie 1859, Cuza arăta că „de agricultură se leagă o chestie foarte grea, chestia țărănilor și a proprietății“. Cu același prilej el ținuse să precizeze că, cu toată greutatea ei, „această chestie trebuie să fie hotărîtă, și va fi“⁴. Și Cuza s-a ținut de cuvînt. În perioada care a premers decretul din 14 august 1864, el s-a străduit, împreună cu Mihail Kogălniceanu, să ducă la îndeplinire „marea făgăduință dată muncitorilor de pământ“⁵. Într-o cuvîntare rostită la 6 ianuarie 1861, Cuza sublinia faptul că problema agrară, deși „este plină de frici pentru unii și plină de nerăbdare pentru alții“, a ajuns într-un asemenea stadiu încît este nevoie „să se dezlege cît mai curînd“. El își exprima dorința că se va „ajunge la o soluție dreaptă“ în rezolvarea ei și mai nădăjduia că proprietarii vor înțelege să „sacrifice interesul privat pentru interesul țării“⁶.

Speranțele lui Cuza în „înțelegerea“ proprietarilor aveau să se spulbere repede, mai ales cu prilejul discutării în adunare a proiectului de lege rurală pe care-l elaborase împreună cu Kogălniceanu. Convins că

¹ Considerații mai ample vezi la C. C. Giurescu, *Suprafața moșiilor mănăstirești secularizate la 1863*, în „Studii“, 1959, nr. 2, p. 149—156.

² Cf. Andrei Oțetea, *Mihail Kogălniceanu, istoric și om de stat, în 90 de ani de viață academică în țara noastră*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1956, p. 97.

³ Cf. Dumitru Hîncu, *Kogălniceanu*, București, Edit. tineretului, 1960, p. 249.

⁴ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 26—27.

⁵ *Ibidem*, p. 113.

⁶ *Ibidem*, p. 54—55.

nu se mai poate merge mai departe dacă „cel mai puternic element, țărănimea — cum zicea el —, este jefuit și speculat de arendași și proprietari“¹, Cuza a început să se gândească și la alte mijloace pentru rezolvarea problemei agrare. Domnitorul Cuza se gâdea la o reformă prin care „clăcașii, prin plata muncii lor, să ajungă a stăpîni pârțicica lor de pămînt în plină proprietate“². Prin urmare, el era pătruns de credința că țăranul clăcaș trebuie să devină un cetățean în toată puterea cuvîntului. Aceasta era dorința lui Cuza, dar împrejurările sociale și politice l-au împiedicat să-și pună în aplicare în întregime planul pe care și-l făurise. Cu toate acestea, el avea să continue lupta cu boierimea conservatoare.

Lupta și frământările țărănimii au constituit cauza principală care l-au determinat pe domnitor să respingă cu atîta hotărîre proiectul reacționar de lege rurală, elaborat de conservatori. „Proiectul de lege rurală votat de onorabila adunare în sesiunea din anul 1862 — spunea Cuza — nu l-am putut sancționa, fiindcă el nu corespundea la condițiunile de îmbunătățire a soartei muncitorilor de pămînt“³.

Dîndu-și seama că nu poate realiza nimic pentru țară dacă lasă interesele ei pe seama partidelor politice, Alexandru Ioan Cuza s-a hotărît atunci să intre direct în acțiune și să impună reformele de care țara avea nevoie, și, în primul rînd reforma agrară. Între timp el avusese posibilitatea să constate că balanța înclină în cele din urmă de partea actelor de forță și nu de partea amînărilor și a mersului în zigzag. Se mai convinsese, de asemenea, că opoziția și partizanii vechiului regim așteptau salvarea numai de la anarhie și dezordini, de la confuzie și intervenție străină.

Față de rezistența întîmpinată din partea partidelor politice, Cuza și-a dat seama că altă soluție nu există decît aceea „de a apela la națiune“⁴. Această situație o confirmă foarte mulți istorici, care arată că, atunci cînd judecăm acest act al lui Cuza, nu trebuie să uităm că „lovitura de stat devenise inevitabilă datorită atitudinii partidelor politice“⁵. Chiar și N. Kretzulescu, fostul prim-ministru al lui Cuza, arată că o lovitură de stat „devenise o necesitate publică“⁶. De aceea pe bună dreptate s-a subliniat, la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale din 24 ianuarie 1959, că, „în fața impotrivirii monstruoasei coaliții, Al. I. Cuza și M. Kogălniceanu n-au putut înfăptui reforma agrară decît pe calea unei lovituri de stat“⁷.

În proclamația ce făcea cunoscut plebiscitul, Cuza anunța că supune poporului noua lege electorală, respinsă de adunare, și un proiect de

¹ Cf. Cristache Georgescu, *op. cit.*, p. 23.

² *Mesaje, proclamații etc.*, p. 113.

³ *Ibidem*, p. 107.

⁴ *Ibidem*, p. 113.

⁵ Paul Henry, *L'abdication du prince Couza et l'avènement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie. Documents diplomatiques*, Paris, 1930, p. 5—6.

⁶ N. Kretzulescu, *11/23 februarie 1866*, București, 1866, p. 10—11.

⁷ Chivu Stoica, *100 de ani de la Unirea țărilor romine*, în „Studii“, 1959, nr. 1, p. 14.

statut care să dezvolte dispozițiile convenției din 1858. El spunea : „Românilor, voi sînteți acum chemați a da un vot hotărîtor“¹. Poporul a răspuns cu însuflețire la chemarea domnitorului și a sancționat noua lege electorală în ziua de 14 mai 1864. Din 683 928 de cetățeni care au luat parte la vot, numai o minoritate de 1 307 s-au rostit „Nu“, iar 50 232 s-au abținut². Lovitura de stat a produs un entuziasm de nedescris în rîndul maselor populare. Prin lovitura de la 2 mai 1864 și prin organizarea plebiscitului, Cuza a reușit să lovească în casta privilegiatilor, în acea „oligarhie turburătoare“ pe care a înlocuit-o, cel puțin temporar, cu o reprezentanță mai largă și mai progresistă³.

Dar lovitura de stat, oricîte alte urmări însemnate ar fi avut asupra situației interne și externe a țării, fusese determinată în primul rînd de necesitatea înlăturării reformei agrare, care „fusese cuiul în jurul căruia se învîrtise toată domnia lui Cuza-Vodă“⁴.

După lovitura de stat de la 2 mai 1864, Cuza și guvernul său, condus de Kogălniceanu, au reușit să promulge legea rurală, care a fost decretată la 14 august 1864 și a intrat în vigoare la 23 aprilie 1865. Deși reforma oglindește limitele de clasă ale lui Cuza și Kogălniceanu sau „limitele pozițiilor unor democrați burghezi“⁵, ea a avut totuși un rol progresist pentru epoca dată, deoarece a contribuit la restrîngerea relațiilor feudale, la dezvoltarea mai largă a forțelor de producție și a noilor relații capitaliste⁶.

După reforma agrară, popularitatea lui Cuza a crescut foarte mult. În călătoria pe care el a întreprins-o în Moldova în august și septembrie 1864, i s-a făcut o adevărată primire triumfală. La fiecare stație de poștă, ca și în fiecare oraș, „mii de țărani alergau să mulțumească cu lacrimile în ochi marelui lor părinte și binefăcător“⁷. La 8 și 9 septembrie, cînd el a sosit la Ruginoasa, au venit de asemenea circa 6 000 de țărani din județele Moldovei de sus ca să-i mulțumească. Cuza a venit în mijlocul lor, le-a tălmăcit legea rurală și i-a sfătuit „să fie oameni de bună rînduială și de o îndoită hărnicie, fiind în adevăr liberi pe munca lor“⁸.

¹ *Mesaje, proclamații etc.*, p. 114.

² Cf. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. I, p. 395—396.

³ Într-adevăr, în noiembrie 1864, după noua lege electorală, s-au ales în adunare și 20 de deputați țărani (cf. Cristache Georgescu, *op. cit.*, p. 29).

⁴ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. I, p. 412.

⁵ Cf. Chivu Stoica, *100 de ani de la Unirea țărilor române*, în „Studii“, 1959, nr. 1, p. 13.

⁶ În legătură cu reforma agrară din 1864, vezi I. Adam și N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura României*, vol. I, București, 1956, p. 83—145; vezi și Andrei Oțetea, *Mihail Kogălniceanu, istoric și om de stat*, în *op. cit.*, p. 98—103; Matei D. Vlad, *Despre cauzele economice și sociale ale răscoalelor țărănești din 1907 în România*, în „Buletinul Academiei Militare“, București, 1957, p. 6—9.

⁷ Cf. Petru Rășcanu, *Cuza-Vodă, în Unirea — 24 ianuarie 1859*. București, 1909, p. 52.

⁸ *Ibidem*.

Monstruoasa coaliție, zdrobită în încercările ei de subminare a reformei agrare, și-a intensificat eforturile în vederea înlăturării lui Cuza. I. G. Valentineanu scrie în memoriile sale că „cu cât popularitatea lui Cuza-Vodă se mărea, mai ales în urma mărețelor acte săvârșite ca domn al românilor, cu atât conspirațiunea ocultă lucra din răsuputeri pentru ajungerea scopului ei de răsturnare“¹. În iunie 1865, membrii acestei conjurații, în care intrau cei mai de seamă fruntași politici ai partidului liberal și conservator, au înființat un fel de comitet, zis și „central“. Membrii acestui comitet au semnat un pact trădător prin care se angajau să lupte pentru răsturnarea lui Cuza prin orice mijloace, chiar prin asasinare, și aducerea în locul lui a unui prinț străin. Concomitent cu acest pact, monstruoasa coaliție a început campania de calomnii cu privire la personalitatea și la domnia lui Cuza, cu scopul de a-l discredita și de a pregăti opinia publică în vederea actului trădător de la 11 februarie 1866. Astfel, Ion Brătianu, care în ședința Camerei din 11 februarie 1863 se ridicase chiar numai împotriva discutării problemei agrare, în 1865 o atacă cu inverșunare, susținând că aceasta este „o lege care schimbă din culme pînă în temelii toată economia producerii țării“².

În ura lor față de domnitor și de reformele sale, complotiștii au alergat la străinii și dușmanii țării, făcînd cauză comună cu ei, cerîndu-le sprijin și asociîndu-i la acțiunea lor trădătoare. Un rol cu totul nefast și reacționar în această privință l-a avut I. C. Brătianu, autorul principal al trădării de la 11 februarie 1866³ și acela care a atacat pe Cuza cu „o violență intenționat injustă și răuvoitoare“⁴. Ion Brătianu a găsit unii susținători în cercurile reacționare din Europa, potrivnice domnitorului Cuza. Astfel, pentru a da un singur exemplu, istoricul francez, François Lenormant, într-un studiu apărut chiar în timpul domniei lui Cuza, în 1864, îi atribuia acestuia calificativul de „despot“. Acest istoric protestează, între altele, împotriva lui Cuza că „a făcut să izbucnească problema agrară într-un mod foarte grav și a provocat lupta țăranilor contra proprietarilor, a săracilor contra bogaților“⁵.

Concomitent cu aceste atacuri, îndreptate direct împotriva lui Cuza, complotiștii, nefiind siguri de rezultat, au început să propage ideea falsă că poporul dorește detronarea. Ei au mers pînă acolo, încît au ajuns să afirme despre domnia lui Cuza că adusesse țara într-o asemenea stare încit, chipurile, „cuțitul ajunsese la os, trebuia ca poporul să dea țipătul de durere și de disperare“⁶. Desigur că în concepția lor poporul se redu-

¹ I. G. Valentineanu, *Din memoriile mele (o pagină de istorie modernă). Alegera, detronarea și înmormîntarea lui Cuza-Vodă, 1859, 1866, 1873*, București, 1898, p. 105.

² Ion Brătianu, *Reflessiuni asupra situațiunii etc.*, București, 1865, p. 31—32; vezi și Jean Brătianu, *Le panslavisme, le prince Cuza, la Roumanie — la Russie*, Paris, 1866.

³ Cf. Paul Henry, *op. cit.*, p. 2.

⁴ *Ibidem*, p. 24.

⁵ François Lenormant, *Les principautés danubiennes et le prince Couza*, Paris, 1864, p. 268.

⁶ „Revoluțiunea“ de la 11 februarie, București, 1867, p. I, col. I, p. 6.

cea numai la acel mănunchi de politicieni ce unelteau la viața domnitorului Cuza. Aceasta rezultă din înseși spusele lor. Se știe că, în dispărarea lor, conjurații au reușit să atragă de partea lor și câțiva ofițeri superiori. Întâlnirea acestor ofițeri cu reprezentanții monstruoasei coaliții este apreciată de autorul unei broșuri anonime, broșură îndreptată împotriva lui Cuza, ca fiind o întâlnire cu poporul. Iată cum descrie acest autor întâlnirea respectivă : „Ei (adică ofițerii trădători. — M. V.) s-au întrunit cu membrii comitetului central, prin urmare cu poporul, cu frații lor, și au început să lucreze pentru răsturnare, pentru libertate, pentru independență“¹. Același autor merge până acolo, încât consideră noaptea de 10 spre 11 februarie ca „o noapte cu totul altfel decât nopțile celelalte“², ca „momentul cel mai mare de abnegare și de patriotism“³.

În legătură cu aceasta se cuvine să precizăm aici că la 11 februarie 1866 nici măcar soldații care au participat la această acțiune n-au avut idee de ce „doi-trei șefi ai lor îi scotea din cazarme și îi conducea pe la trei ore din noapte pe piețele Bucureștilor“⁴. Însuși I. G. Valentinianu, care era șeful poliției secrete a lui Cuza, arată după 32 de ani că, „dacă coalițiunea nu ar fi câștigat o parte din ofițerii superiori care făceau parte din garnizoana palatului, desigur că manoperile lor și mijloacele ei de răsturnare n-ar fi reușit decât numai printr-o abdicare voluntară a domnitorului, căci întreaga armată, ca și poporul, nici nu visau la revoluțiune“⁵. La rîndul său, N. Kretzulescu, fostul prim-ministru al lui Cuza, la șase luni după această trădare, scria plin de indignare : „...Eu caut să găsesc acel popor... și nu găsesc decât vreo 15 foști miniștri care s-au succedat la putere, rînduri-rînduri, sub Vodă-Cuza, și care au fost capii călcării și câțiva ofițeri din garnizoana Bucureștilor“⁶. De altfel, cu prilejul așa-numitului plebiscit „fulger“ înscenat de coaliția burghezo-moșierească la 30 martie 1866, pentru a justifica aducerea lui Carol I, poporul și-a arătat nemulțumirea față de noul domnitor. Numeroși cetățeni au votat contra, iar alții și-au manifestat ura prin neprezentarea la vot. Manifestări ale maselor populare împotriva lui Carol au răbufnit cu o deosebită forță în momentul sosirii lui în țară⁷. Acest lucru s-a văzut și mulți ani mai târziu, cînd Cuza nici nu mai era în viață. Astfel, în timpul răscoalei din 1888, țăraniii strigau „Jos Carol ! Trăiască Cuza !“⁸. În ceea ce privește armata, menționăm că, la cîteva zile după aducerea în țară a lui Carol, un număr de circa

¹ „Revoluțiunea“ de la 11 februarie, București, 1867, p. I. col. I., p. 6.

² *Ibidem*, p. 7.

³ *Ibidem*, p. 8.

⁴ N. Kretzulescu, 11/23 februarie 1866, p. 4—5.

⁵ I. G. Valentinianu, *Din memoriile mele (o pagină de istorie modernă). Alegerea, detronarea și înmormîntarea lui Cuza-Vodă, 1859, 1866, 1873*, p. 105.

⁶ N. Kretzulescu, 11/23 februarie 1866, p. 3—4.

⁷ Vezi în această privință V. Mihordea, *Răscoala grănicerilor de la 1866*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1956; vezi și Gh. Georgescu-Buzău, *24 Ianuarie 1859 — Unirea Țării Românești cu Moldova*, București, S.R.S.C., 1959, p. 84—88; vezi și Gh. Tuțu și Mircea Popa, *Hohenzollernii în România*, București Edit. politică, 1962, p. 6—7.

⁸ *Documentele răscoalei țărănilor din 1888*, București, 1950, p. 271.

130 de ofițeri i-au înaintat acestuia un protest, în numele ofițerilor garnizoanei București, prin care arătau că, „cu prilejul evenimentelor ce s-au produs la noi la 11 februarie, mai mulți ofițeri au nesocotit onoarea militară și datoriile lor cele mai sfinte“¹. Totodată ei mai cereau regelui de „a nu tolera ca mișelia cîtorva (ofițeri. — M. V.) să planeze ca o pată neștersă pe întreaga noastră armată, care respinge o asemenea solidaritate și protestă de nevinovăția ei“². Desigur că regele Carol I n-a văzut în acest protest decît „o infracțiune la legea militară“ și a găsit necesar să atragă atenția că „datoria soldaților este de a susține tronul și persoana prințului lor și de a nu se ocupa de politică“³. Prin aceasta se trasa, de fapt, linia pe care trebuia s-o adopte și s-o urmeze armata, o linie de slujire docilă, cu gloanțe și cu tunuri, a regimului burghezo-moșieresc și a monarhiei prusace, așa cum s-a întîmplat cu prilejul marilor răscoale țărănești din 1888 și 1907.

După ridicarea sa din palatul domnesc, Alexandru Ioan Cuza, escortat de unii din conjurați și de cîțiva ofițeri, a fost dus în casa lui Ciocîrlan și după aceea în palatul de la Cotroceni. În acest timp i s-au făcut mai multe propuneri de ajutor pentru a-și recîștiga tronul. Alexandru Ioan Cuza, care, deși demis, ar fi putut oricînd să răstoarne prin simpatiile ce le păstra în țară toate planurile trădătorilor, a avut totuși o ținută demnă și mîndră. Cînd consulul Franței, François Tillos, i-a făcut propunerea să-l ajute să-și reocupe tronul, Cuza i-a răspuns: „Eu sînt om din popor, domnule consul. Poporul m-a ales domn, poporul m-a detronat. Prin urmare, tot ce a făcut poporul, bine a făcut“⁴. Cuza nu înțelesese atunci că nu fusese răsturnat de popor, ci de monstruoasa coalitție burghezo-moșierească. Dar și atunci cînd a fost înștiințat de către soția sa că „armata nu se solidarizează întregă cu conjurații și că un singur cuvînt așteaptă de la domnitorul lor spre a-l reîntrona“⁵, Cuza a răspuns: „...Niciodată nu voi face vărsare de sînge pentru a-mi recăpăta tronul“⁶.

În zorii zilei de 13 februarie 1866, complotiștii, care pregătiseră deja expulzarea din țară a lui Cuza, l-au dus spre Transilvania. Aici, cînd să păsească peste graniță, a mai privit o dată pămîntul ce-i fusese atît de scump, ca și cum o presimțire îi spunea că n-are să-l mai vadă. După aceea a îmbrățișat santinela romînă, aducînd astfel un ultim salut țării sale.

Plecînd departe de ai săi, Alexandru Ioan Cuza lăsa în urma lui o Romînie unită și autonomă, o țară ridicată pe baze moderne, în care se înfăptuiseră multe reforme cu caracter progresist și democratic, care,

¹ I. G. Valentinianu, *op. cit.*, p. 115—116.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 117.

⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁵ Cf. Lucia Borsș, *Doamna Elena Cuza*, ed. II, București, f.a., p. 190.

⁶ *Ibidem*, p. 191.

cu toate limitele lor, au contribuit la consolidarea bazelor noi societăți capitaliste ce luase naștere în România.

Din cauza opoziției monstruoasei coaliții și a lui Carol I, Cuza nu s-a mai putut reîntoarce niciodată în patria sa, deși țărani îl așteptau ca pe un adevărat liberator, mai ales că moșierii căutau să eludeze prevederile legii agrare date de Cuza.

La șapte ani după expulzarea din țară, Alexandru Ioan Cuza își trăia ultimele zile în Germania. Răcind greu în timpul unei călătorii în drum de la Florența spre orașul Heidelberg, unde plecase să-și caute sănătatea, el a căzut la pat și a murit în ziua de 5 iunie 1873. Astfel s-a încheiat viața domnitorului Cuza, o viață plină de roade și fapte mari pentru țară, care nu a fost liniștită și nici lipsită de adversități.

Rămășițele sale pămîntești, după multe greutăți întimpinate de soția sa, au fost aduse în patrie și înmormîntate la biserica din satul Ruginoasa. Cu acest prilej, cu toate măsurile de restricție luate de guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu și de către prințul Carol I, la Ruginoasa au venit mii de țărani din toate colțurile țării pentru a aduce un ultim omagiu fostului domnitor. Mulți dintre ei, din cauza restricțiilor amintite, au fost nevoiți să călătorească ascunși pe sub vagoanele trenului pentru a sosi la înmormîntare.

Correspondentul ziarului francez „Le Monde Illustré”, relatînd marea durere ce cuprinsese țărănimea romînă la moartea lui Cuza, scrie într-un număr din august 1873 că „din toate părțile Romîniei, cu tot zelul nelocalul lui desfășurat de jandarmii prințului de Hohenzollern, țărani și-au părăsit munca cîmpului pentru a veni să salute în trecere coșciugul dezrobitorului lor”¹. Correspondentul mai precizează că nu exagerează de loc „socotind la peste o sută de mii numărul celor de față care umpleau gara”. În momentul cînd sicriul a fost luat pe brațe de țărani ce trebuiau să-l ducă la biserică, s-a produs în mulțime o explozie de durere de nedescris. Același correspondent relatează că a văzut „mame aducîndu-și copiii să atingă coșciugul, țărani aspri îngenunchind și privind cu un aer dîrz galbena față a mortului, pe cînd o lacrimă brăzda fața lor pîrlită de soare; am văzut femei plîngînd în hohote și bătrîni cu trupul tremurător de vîrstă, cerînd să-i sprijine ca să vie să îngenunchie înaintea binefăcătorului lor”. Și pe bună dreptate se întreba acest corespondent: „Ce comentariu mai elocvent al unei domnii decît această durere a unui popor întreg!”².

Alexandru Ioan Cuza a fost domnitorul a cărui amintire a rămas neștearsă pînă astăzi în sufletul și în inima poporului nostru. El a întrupat lupta de veacuri a țărănimii romîne pentru pămînt contra acelor exploataitori pe care el i-a fixat cu numele de „ciocoi”. Un contemporan

¹ Vezi M. S a v e l, *op. cit.*, p. 160.

² *Ibidem*, p. 160—161.

a spus că domnitorul Cuza „avea simțăminte democratice și nu prea iubea așa-numita elită socială (boierimea), pentru că în ochii ei avea marele păcat originar de a nu fi făcut parte din înalta protipendadă“¹. În pofida tuturor legăturilor pe care le avea cu ea, Cuza a sfidat moșierimea, s-a luptat cu ea și a reușit, sprijinit de masele populare și de colaboratorul său intim, Mihail Kogălniceanu, să înfăptuiască împroprietărirea, care a fost, de fapt, una din cele mai însemnate reforme ale sale. Cuza a fost domnitorul care a ascultat păsurile și suferințele țărănimii. Bolintineanu scrie în memoriile sale, și pe bună dreptate, că domnitorul Cuza „nu era străin în patria sa, cunoștea oamenii și lucrurile“; el „primea plîngerile tuturor, și orice om neîndreptătit de ministru afla încă la palat o protecție. Tronul nu era străin de popor în păsurile lui“².

Nutrind dragoste pentru poporul de jos³, el și-a atras în mod firesc împotrivirea moșierilor. În schimb, masele populare l-au iubit și au păstrat în inima lor amintirea domnitorului, devotat aspirațiilor lor⁴. Putem spune că Alexandru Ioan Cuza a fost ultimul domnitor pe care poporul, și îndeosebi țărănimea, l-a iubit cu adevărat.

Alexandru Ioan Cuza a fost, cum arată Bolintineanu, „expresia adevărată a epocii în care a trăit“. De aceasta și-a dat seama în primul rînd prietenul și colaboratorul său intim, Mihail Kogălniceanu, care avea să spună, cu prilejul discursului ținut la înmormîntare, că domnia lui Cuza „n-are trebuință de istoriograf“, deoarece „el singur și-a scris istoria sa prin legi, prin actele cu care a făcut un stat, o societate, altă decît aceea ce i s-a fost dat cînd l-am proclamat domnitor“⁵. Aceleași motive îl mai îndreptăteau pe marele istoric și om de stat să declare că „nu greșelile lui l-au răsturnat, ci faptele cele mari“⁶.

Intr-adevăr, Alexandru Ioan Cuza a fost domnitorul care și-a adus contribuția și și-a pus pecetea personalității sale pe reformele săvîrșite în timpul domniei sale. Aceste reforme, care au întemeiat România modernă, îi asigură un loc important în istoria poporului nostru.

¹ N. Gane, *Amintiri (1848—1891)*, ed. Ion Șiadbei, Craiova, 1941, p. 81.

² D. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 56—57.

³ Cf. Cristache Georgescu, *op. cit.*, p. 6.

⁴ Vezi Tudor Vianu, *Literatura Unirii Principatelor*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 49—53.

⁵ M. Savel, *op. cit.*, p. 149.

⁶ Cf. A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol II, p. 256; cf. și M. Savel, *op. cit.*, p. 149—150.